
Antonio PRLENDA¹

“Organizirani kriminalitet i regionalna sigurnost”

**Suradnja vojnih industrija kao faktor regionalne sigurnosti
– lekcije afere “Orao”**

**"Organized Crime In Regional Security"
Cooperation of Military Industry As A Factor
Of Regional Security – Lessons Of "ORAO"
Affair**

Sažetak

Bilo gdje u svijetu nelegalna trgovina oružjem česta je aktivnost organiziranih kriminalnih skupina, organizacija, pa i vlada. Trgovina ljudima, drogom i oružjem uglavnom se odvija istim kanalima. Što se tiče naše regije i prostora bivše Jugoslavije, ne samo da je ova činjenica točna, nego se čini da smo u Europi u samome vrhu u tome. Ovo pogotovo vrijedi za Bosnu i Hercegovinu, u kojoj je nakon rata toliko oružja ostalo u privatnim rukama da ga mirovne Stabilizacijske snage (SFOR) i danas pronalaze u privatnim posjedima.

1. UVOD

Nelegalna trgovina naoružanjem otpočela je u našoj regiji i prije nego je počeo rat. I nikoga nije trebao iznenaditi i njezin nastavak nakon rata. Pojedini visoki časnici domaćih vojski završili su zbog toga iza rešetaka, a izgleda da se za mnoge zalihe neće tako brzo javno saznati tko ih je skrivao.

¹ Novinar, vojni komentator dnevnika Oslobođenje

Takvu trgovinu naoružanjem potrebno je promatrati odvojeno od vojne industrije i treba izbjegavati identificiranje jednog s drugim. No, činjenica je da nelegalna ili problematična trgovina sa zaliham naoružanja vrlo negativno utječe na vojnu industriju. Ne samo da rađa nepovjerenje među zemljama partnerima, što usporava plasman proizvedenih sredstava na strana tržišta, nego i predstavlja opasnost da svojim "mutnim" karakterom "zarazi" i vojnu industriju. Afera sa Vazduhoplovnim zavodom "Orao" iz Bijeljine, koji je prekršio embargo Ujedinjenih naroda (UN), ovo zorno ilustrira.

Vojna industrija ima drukčiji način pristupa. Radi sve dugoročno. U zemlju partnera mora doći uzorak prodavanog sredstva. Mora se testirati. Mora se sudjelovati na tenderima. Moraju se dati garancije za trajnost proizvoda. Dobiti dozvole od zemalja kroz koji će pošiljka proći. Vojna industrija opstaje samo na transparentnosti. Sve mora biti legalno. Vojnoj industriji odgovara stabilnost i uređen sustav te otvorena suradnja.

S druge strane, prodaja viškova naoružanja je stvar politike. Hoće li se prodavati ili uništavati. Kojim će se to kanalima obaviti. Nekada i poluprivatnim. Takav vid trgovine zaliham oružja često graniči sa najobičnijim, ali dobro organiziranim, krijumčarenjem. Ono se pojavljuje povremeno i pojavljivat će se kod nas još izvjestan ne toliko dug period, dok se te zalihe ne potroše. No, ne poboljša li se organizacijski sustav prometa naoružanjem i vojnom opremom (NVO) ostat će trajne posljedice koje mogu biti fatalne i za mnogo jače vojne industrije od one kakva je danas u BiH. Postojat će opasnost da takav nesređeni i "zaraženi" sustav omogućí da se prodavana sredstva jednostavno "preliju" u mutne kanale i time nadopune zalihe potrošene na "mutnu" trgovinu. Radi se o tome da je to zatvoren krug. Razvijen netransparentni sustav trgovine, zatvorit će vrata plasmanu domaćih proizvoda na svjetska tržišta. Ovo će imati za posljedicu da će poduzeća vojne industrije pokušati svoje proizvode prodati tim "mutnim" kanalima, jer drugačije neće. A time će hraniti upravo onaj "virus" zbog koje i nemože legalno i otvoreno trgovati.

2. TRGOVINA ORUŽJEM

Evo dva primjera koja pokazuju kolika je regionalna povezanost i kad je u pitanju proizvodnja i trgovina proizvedenim naoružanjem, ali i preprodaja starog naoružanja.

2.1. Preprodaja “papovki”

Radi se o preprodaji starih poluautomatskih pušaka “papovki” iz bivše JNA, koje više nisu u naoružanju aktivnih jedinica. Prošle godine, jedna bh. firma puške je kupila od beogradskog SDPR-a, da bi ih prodala američkoj tvrtki. Tvrdi se da puške nisu u vlasništvu BiH, nego tadašnje SR Jugoslavije, te ističe da je vlasništvo BiH samo fiktivno prikazano. Jer porez koji se u SAD plaća pri uvozu robe iz SR Jugoslavije iznosio je 65 posto, a pri uvozu robe iz BiH samo pet posto.

Zanimljivo je da je bio zaustavljen vlak s prvim kontingentom vojnih pušaka na željezničkom graničnom prijelazu kod Čapljine. Državna granična služba nije propustila vlak, jer nije postojalo odobrenje Federalnog MUP-a za tranzit od granice sa RH. No, u Čapljini je vlak odstojao jedna dan, nakon čega je, ipak došlo odobrenje tadašnjeg ministra FMUP-a i vlak je propušten.

U razgovoru sa direktorom bh. firme predloženi su mi dokumenti kojim beogradski SDPR potvrđuje da su ove puške u posljednjih 20 godina bile smještene na prostoru bivše SFRJ. A po sporazumu o sukcesiji bivše SFRJ, sva pokretna vojna imovina pripada svim zemljama sljednicama, koje se o njezinoj daljoj raspodjeli još imaju dogovoriti. Ovo je pokriće našem direktoru da se ne radi se o nikakvom nelegalnom poslu, jer za sve ima dokumentaciju. Iz novinarskog iskustva znam da je sasvim moguće da je SDPR bh. trgovcu dao takve papire koje ne odgovaraju istini, ali koji omogućavaju SDPR-u da u nekoj njegovoj trgovini sličnu “uslugu” zatraži od bh. trgovca u budućnosti.

Ovo zorno pokazuje međusobnu ovisnost trgovaca oružjem na prostoru bivše SFRJ. Neka je u ovoj trgovini i bilo sve regularno, dovoljno je što su se u medijima pojavile osnovane sumnje, pa da se nanese šteta i proizvođačima u vojnoj industriji

2.2. Otkud “Orao” sa Irakom

Vazduhoplovni zavod “Orao” Osim remonta motora za domaće mlažnjake Galeb, Jastreb, Orao i Super Galeb, remontirali su se i mlazni motori Tumanski za sovjetske supersonične lovce MiG-21, koji su bili glavni presretači Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane JNA.

Godine 1989. u Zrakoplovno-tehnički zavod "Zmaj" u Velikoj Gorici kod Zagreba Irak je na remont poslao najmanje osam aviona MiG-21 te 10 novijih MiG-23 koje bivša JNA nije imala u svom arsenalu. Remont motora za te Iračke MiG-ove 23 u SFRJ se nije mogao obaviti na jednom mjestu. Neki su dijelovi motora remontirani u "Zmaju", neki u Sloveniji, a remont turbina se radio u "Orlu". Početkom rata, JNA je ove avione prebacila u Srbiju. Neki od njih su premješteni u Zrakoplovni zavod "Moma Stanojlović" na Batajnici, kod Beograda, a neki su rastavljeni završili u 608. pozadinskoj bazi u Pančevu. Jasno je da je ovaj nedovršeni posao bio osnova aktulane trgovine "Orla" s Irakom, što je dovelo do cijele afere i opasnosti da BiH trpi sankcije zbog kršenja embarga UN. Odnosi kolega (pa u nekim slučajevima i vlada) u regiji danas su ostali vrlo čvrsti. Recimo, remontni zavodi Republike Srpske i zavodi u SiCG vrlo blisko surađuju. Na primjer, RV i PVO VRS ne bi uspjelo remontirati svoje avione za nedavni aeromiting na Mahovljanima da nije dobilo tehničku podršku kolega iz "Mome Stanojlovića" na Batajnici.

3. VOJNA INDUSTRIJA BiH

U BiH danas postoji devet zvanično registriranih tvrtki iz sastava vojne industrije Federacije BiH, a u Republici Srpskoj ih je najmanje šest. Slijedi popis tih firmi sa sažetkom o njihovom proizvodnom asortimanu.

3.1. Današnja vojna industrija u Federaciji BiH

- UNIS GINEX (Goraždanska industrija eksploziva) iz Goražda nastao je konverzijom tamošnje firme Pobjeda, koja se bavila proizvodnjom inicijalnih sredstava. Da bi se na neki način zaštitila srž njezine vojne industrije, ova je poduzeće ostalo u tehnološkoj cjelini. Proizvodi inicijalna sredstva za sitno streljivo, minobacačke i raketne upaljače. Usprkos oštećenja tijekom rata, izvozu je namijenjeno 95 posto ukupne proizvodnje. Izravno izvozi u Njemačku, Mađarsku, Grčku, Hrvatsku i Makedoniju, a preko proizvoda konjičkog Igmana i bugojanskog BINAS-a u još neke zemlje.

- Igman iz Konjica je poduzeće za proizvodnju sitnog streljiva, kalibra do 12,7 mm. Konverzija je napravljena na način da se namjenska proizvodnja zadržala u jednom poduzeću. U njoj je ostao i civilni program proizvodnje lovačkog streljiva. Igman proizvodi streljivo za osobno naoružanje; za protuavionske mitraljeze; streljivo za lovačke karabine različitog kalibra;

pištoljsko streljivo te metalne redenike i kutije za municiju. Poduzeće mnogo izvozi na američko tržište. Između jedne i dvije trećine proizvodnje plasira se u SAD, gdje je osobit uspjeh postignut izvozom konjičkog pištoljskog streljiva i lovačke municije. Firma se na ovo nastoji osloniti i u budućnosti, a od vojnih kalibara upravo razvija municiju od 20 mm.

- UNIS BINAS (Bugojanska industrija namjenskih sredstava) iz Bugojna oformljen je konverzijom tamošnjeg poduzeća "Slavko Rodić", koje se prije rata bavilo i proizvodnjom namjenskih i uredskih strojeva. Iz toga je 1998. godine izdvojen jedan dio koji isključivo proizvodi naoružanje i vojnu opremu, pod imenom BINAS. Civilni dio je ostavljen za privatizaciju na slobodnom tržištu.

Inače se BINAS bavi proizvodnjom svih vrsta upaljača, za koje GINEX proizvodi inicijalne kapsele. Radi se o upaljačima za protutenkovske mine te minobacačke mine, upaljačima za haubičke projekte, za rakete i tzv. "zvončice" za kasetno punjenje raketa višecjevnog raketnog lansera M87 Orkan. Jedan od glavnih aduta sada je granata M96 kalibra 40 mm kratkog i dugog dometa za bacače bombi. Razvijena zahvaljujući inženjeru Enesu Memiću, ovo je prvi bosanski vojni proizvod verificiran po NATO-standardima. Velika količina toga je izvezena u Tursku, radi opremanja Turske vojske. Prema podacima za 2000. godinu, izvoz vojne industrije FBiH vrijedio je 23 milijuna maraka, a 55 posto toga izvoza ostvario je BINAS.

- UNIS Pretis NIS iz Vogošće kod Sarajeva, prije rata je bilo jedno od najkompaktnijih poduzeća vojne industrije i najveći proizvođač artiljerijske i minobacačke municije na Balkanu. Najveći uspjeh predstavljala je proizvodnja rakete kalibra 262 mm za M87 orkan. Više od pola kapaciteta je opljačkano, a ona ključna postrojenja su Karadžićevi Srbi 1995. godine odnijeli i prebacili u Mokro kod Pala. S onim što je ostalo u Vagošći uspjelo se otpočeti proizvodnja minobacačkih granata. Za austrijskog naručitelja nakon rata su proizvodili tijela granata kalibra 105 mm. Ponovno se aktivira proizvodnja raketa kalibra 122 mm za ruski višecjevni raketni lanser BM-21 GRAD. Poduzeće upravo izrađuje tehničku dokumentaciju za ove rakete, koja bi trebala imati povećan domet u odnosu na postojeću varijantu. Osim toga, Pretis proizvodi otkovke za haubičke i topovske projekte za Austriju, Tursku i Makedoniju.

- BNT TMiH (Bratstvo Novi Travnik – Tvornica mašina i hidraulike) iz novog Travnika poduzeće je kod kojeg je najlakše bilo obaviti konverziju. Najbolje stoji od svih poduzeća vojne industrije u Federaciji BiH. Proizvodni program obuhvata

minobacače i ručne bacače, a od artiljerijskih sredstava u proizvodni program ulaze topovi i haubice (D-30J od 122 mm). Radi na proizvodnji automatskog bacača bombi kalibra 40 mm sa nožicama, za BINAS-ove granate M96. BNT-Tvornica mašina i hidraulike za Vojsku Federacije izradila je 51 haubicu kalibra 122 mm i 18 haubica od 105 mm, kao i minobacače za Gruziju.

- Zrak iz Sarajeva bavi se proizvodnjom optičkih sredstava. To su periskopi za tenkove i oklopna vozila, dalekozori i optičke nišane za snajperske i lovačke puške. Većinu proizvoda izvoze u Tursku, a osobito su uspješni i aktualni periskopi za američke oklopne transportere M113, koji su u sastavu Vojske Federacije i Turske vojske. U kooperaciji s hrvatskim poduzećem "Đuro Đaković"- Specijalna vozila konkurirali su za remont kuvajtskih tenkova M-84.

Rade programe i za Austriju, Njemačku, Sloveniju i SAD. U ovom trenutku razvijaju nova pasivna sredstva za noćno gledanje i optički ciljnik za američku jurišnu pušku M16A2 i njemačku G3, koje se nalaze u naoružanju Vojske Federacije. Razvijaju i novi ručni dalekozor.

- TRZ (Tehničko-remontni zavod) iz Hadžića kod Sarajeva prije rata je obavljao prvi, drugi i treći stupanj remonta tenkova i teških vozila. Trenutačno ima problema jer se još mora potpuno očistiti od ostataka zrna sa osiromašenim uranom. Sada se ovdje proizvode samo vojnički šljemovi i pancirni prsluci. Do sada isporučeno najmanje 50.000 šljemova za Vojsku Federacije. Te šljemove izvezli su i u Tursku i Veliku Britaniju. Ipak, domaći stručnjaci sposobni su međunarodnom tržištu ponuditi transfer tehnologija. Tako je se Iranom rađeno za modernizaciju tenka T-55 i slični projekti s još nekim zemalja.

- RZ (Remontni zavod) iz Travnika, još se naziva i RZT, bavio se remontom radio i radio-relejnih uređaja. Međutim, nakon rata samo 20 posto proizvodnje radi za vojsku, uglavnom remont akumulatora, radio-stanica, a za Vojsku Federacije su izradili su i nove borbene ruksake. Problem je što je ta radijska tehnologija već zastarjela, pa poduzeće nastoji što više raditi za civilno tržište. Rade sa kooperantima iz Mađarske, Hrvatske i sa slovenskom Iskrom STI, pa i kooperantom iz Subotice u SR Jugoslaviji. Zajedno su radili sa "Rudijem Čajavcem" iz Banje Luke, a s njima surađuju i danas.

- Vitezit iz Viteza. Prije rata su u okviru njega djelovala tri poduzeća. Upravo se izrađuje program privatizacije Vitezita. Kad su u pitanju baruti i kompozitna goriva, Vitezit proizvodi gorivo kojim se rakete šalju u svemir.

3.2. Današnja vojna industrija u Republici Srpskoj

Među tvornicama naoružanja i vojno-remontnim zavodima koje su Karadžićevi Srbi izmjestili s područja Federacije BiH jesu TRZ, Pretis, VZ Orao i sve tri FAMOS-ove tvornice. No, zanimljivo je da sve od razmontirane teške tehnike i alata i nije stavljeno u funkciju, nego još trune negdje pod ceradama.

- TRZ (Tehničko-remontni zavod) u Bratuncu, premješten je iz Hadžića. Obavlja remont svih vrsta teške borbene tehnike, tenkova, transporterata, topova i pješačkog naoružanja.

- Pretis u Mokrom kod Pala, prebačen iz Vogošće, obavlja remont municije. Iz Vogošće je oduzeta najveća presa u Europi, teška 2.000 tona. No, u javnosti nije poznato da su je do danas u Mokrom ponovno stavili u uporabu.

- FAMOS (Fabrika motora Sarajevo) sa svoje sve tri tvornice danas je pod kontrolom vlasti Republike Srpske. No, ove se tvornice sve više usmjeravaju na poljoprivredne i inženjerijske mašine. Jer njihovi su kapaciteti toliki da Vojska Republike Srpske nema potrebe za remontom tolikog broja tenkovskih motora ili tenkova, kolike su njihove mogućnosti. Stoga su se one integrirale s nekim civilnim tvrtkama, a tu su i veze s jugoslavenskim firmama, poput "14. oktobra" ili "Radojem Dakićem".

- Vazduhoplovni zavod "Orao" danas radi s certifikatom kvaliteta ISO 9001, uglavnom za civilno tržište i francuskog proizvođača SNECMA.

- Čajavec Holding, nekada poznat kao "Rudi Čajavec", proizvodi i snabdijeva Vojsku Republike Srpske elektronikom, automatikom, ciljničkim spravama, sistemima veza i sličnom opremom.

- Vazduhoplovni zavod "Kosmos", prije svega remontira raketne glave. U Zavodu se remontiraju različiti tipovi radara i radarsko-računarskih sistema, raketnih sistema, sistema automatizacije, elektronske opreme brodova, borbenih i neborbenih vozila i naoružanja, artiljerijskog i pješačkog naoružanja, sredstava veze, optoelektronskih sredstava i mjerne opreme. Pored toga, obavlja i obuku ljudstva za tehničko održavanje svih sredstava koje remontira i proizvodi. Proizvodna djelatnost odnosi se na proizvodnju stacionarne i pokretne aerodromske i avio-opreme, antena svih vrsta i namjena, mikrovalnih komponenti i složenih sklopova, specijalnih alata i pristroja, opreme za nastavne kabinete i medicinske opreme. VZ Kosmos se posebno dokazao u proizvodnji nekih tipova radara, radarskih ometača, daljinomjera, rezervnih djelova i sklopova za remont, opreme za zapovjedna mjesta, raznih vrsta konektora i adaptera, maketa i nastavnih sredstava.

4. BIH I MEĐUNARODNA ZAJEDNICA

Međunarodna zajednica, predvođena Uredom visokog predstavnika (OHR) i mirovnim Stabilizacijskih snagama (SFOR), nakon afere s nelegalnom trgovinom Vazduhoplovnog zavoda "Orao" s Irakom, već je poduzela temeljne mjere za uređenje prometa naoružanjem i vojnom opremom u i izvan Bosne i Hercegovine. No, ostalo je još prostora da domaće institucije poduzmu korake da promet oružjem ne uzima oblike nelegalne prodaje i organiziranog kriminala.

Visoki predstavnik Paddy Ashdown donio je nekoliko odluka koje bi trebale riješiti sustavne slabosti u civilnoj kontroli i pomoći da se spriječi da se BiH ubuduće nađe pred prijetnjom sankcija UN-a. Odluke visokog predstavnika su sljedeće:

- od entiteta se tražiti da (do 30. travnja 2003.) podnesu planove za stavljanje svojih vojnih industrija pod odgovarajuću civilnu kontrolu;

- od ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa te glavnog tajnika Stalnog povjerenstva za vojna pitanja tražiti da izrade državne zakone kojima će se urediti proizvodnja naoružanja, tako da ne samo prodaja nego i proizvodnja naoružanja bude stavljena pod istinsku kontrolu.

Međutim, dok je osnovna briga međunarodne zajednice, uz suzbijanje organiziranog kriminala, čvrsta kontrola nad prometom naoružanjem, kako ono ne bi dolazilo u neželjene ruke, domaće institucije trebale bi bolje iskoristiti postojeće kapacitete domaće vojne industrije. Imajući u vidu nezanemarljivu ekonomsku dobit koju ova trgovina donosi, treba omogućiti njezin dalji razvoj, ali na način kojim će se jačati regionalna sigurnost. No, aktualna zakonska regulativa pokazuje koliko je ovdje, u stvari, stanje konfuzno.

4. ZAKONSKA REGULATIVA

Od listopada 2002. godine, kada je u javnosti izbila afera "Orao", izmijenjen je postojeći Zakon o izvozu i uvozu NVO, čime je Vijeće ministara BiH ovlasti za donošenje dozvole, koja su do tada bile na entitetskim ministarstvima trgovine prebacilo na razinu državnog Ministarstva spoljne trgovine. Prije je trebala i suglasnost entitetskih ministarstava obrane te SFOR-a. Odmah je i proširen krug sudionika u davanju suglasnosti. Sad se traži i mišljenje SPVP, Ministarstva civilnih poslova i Ministarstva vanjskih poslova. Tako je stvar funkcionirala do

donošenja novog Zakona o uvozu i izvozu NVO, koji je službeno objavljen 7. ožujka 2003. Obaveza je bila da se otpočne primjenjivati u roku od mjesec dana. Ali da bi se primjenjivao u tome roku bilo je neophodno da izađu prateća uputstva. No, ona su tek nedavno napravljena i tek ovih dana se trebaju službeno objaviti.

Ipak, zakon se primjenjivao i Ministarstvo vanjske trgovine je izdavalo dozvole, ali uz poteškoće. SFOR je povukao svoju ovlast da izdaje dozvolu, ali je od njega zatraženo da ju ponovno vrati. Došlo je do izvjesne panike jer se osjećalo da Ministarstvo vanjskih poslova još nije spremno zamjeniti SFOR u odobravanju dokumenta o krajnjem korisniku.

Prema novim uputstvima koja izlaze ovih dana, gasi se odgovornost entitetskih ministarstava obrane, koja više neće davati suglasnost za prodaju. Pa će tvornice izravno tražiti dozvolu od SFOR-a. Na razini države, Ministarstvo spoljne trgovine davat će suglasnost nakon konzultacija sa SPVP-om, MVP i Ministarstva civilnih poslova.

Poseban problem u trenutku pisanja ovog referata je što na razini države nije uređena konačna lista zemalja u koje se ne smije slati naoružanje. Prvo postoje odluke UN, zatim zemlje koje su pod američkim embargom (još 16 zemalja), a nedavno je usvojena odluka OSCE-a i EU. A da bude apsurd, u dokumentu EU koji je usvojen piše da je embargo i prema BiH!! Istina ovo još nije do kraja i zvanično usvojeno. U Federaciji BiH ministri su izdali takvo uputstvo tvornicama, a u RS je to potpisao predsjednik entiteta. Dok se to ne usvoji na razini države. Ali ispada da BiH ne može ništa kupiti ništa što je vezano za NVO, jer je prihvatila poštivati embargo prema sebi!!!

4.1. Pokušaji stručnjaka

Znajući za nespремnost političkih dužnosnika, stručnjaci vojne industrije Hrvatska, Srbije i Crne Gore te Bosne i Hercegovine prije dvije godine su pripremili memorandum o razumjevanju o međusobnoj suradnji i pomaganju na "trećim tržištima". Govorilo se o mogućnosti organiziranja remonta tenkova M-84 za strane kupce, pa čak i o proizvodnji samovoznog višecjevnoг raketnog lansera M-87 Orkan. No, od memoranduma nije bilo ništa, jer ne postoje međudržavni sporazumi koji omogućavaju i dopuštaju takvu suradnju.

Jasno je da ovo zahtjeva dodatni napor ministarstava vanjskih poslova ovih zemalja. Ako se ministarstva vanjskih poslova uvežu u sustav, ako imaju jedinstven pristup zemljama kojima se izvozi te međusobnoj kontroli krajnjih korisnika to bi zasigurno dalo i ekonomske i sigurnosne efekte.

Ovdje je neizbježno istaći i taj ekonomski aspekt. Jedno radno mjesto u vojnoj industriji košta 700.000 maraka. Strani kapital ne ide tamo gdje nema nekoga tko ga može prihvatiti. Prije rata je 300 milijuna dolara došlo u BiH ondje gdje je bila vojna industrija. Ali ne u vojnu industriju, nego da prihvatio znanje tih ljudi i njihovu organizaciju. TAS je došao u Vogošću da bi preuzeo Pretisove ljude i njihovu naviku da proizvode kvalitetno. Tako je i SKF došao u Vogošću. To pokazuje da kadrovi iz vojne industrije, tok još uvijek rade, predstavljaju bazu za neke složenije tehnologije. Dopustimo li da se ti kadrovi do kraja raziđu riskiramo da sutra dođe neki investitor sa složenijom tehnologijom, a da je nema tko prihvatiti.

Sektor vojne industrije Federalnog ministarstva obrane nedavno je i dostavio Vladi FBiH "Strategija razvoja i opstanka vojne industrije" s pratećim prijedlozima. Prijedlog je da Vlada zaduži da se pojača suradnja na razini BiH u oblasti vojne industrije i upravo da se pripreme sporazumi za povezivanje vojnih industrija Hrvatske i Srbije i Crne Gore.

5. ZAKLJUČAK

Afera sa VZ "Orao" dobro je pokazala međusobnu ovisnost vojnih industrija zemalja s prostora nekadašnje Jugoslavije. Snažnije institucijsko organiziranje te suradnje ne samo da bi povećalo mogućnosti za međusobnu ekonomsku dobit tih zemalja, nego bi pozitivnije utjecalo na sprječavanje daljeg dovođenja u kontekst domaćih namjenskih poduzeća s nelegalnom trgovinom i organiziranim kriminalom. A to bi dalje dovelo do poboljšanja sigurnosne situacije u cijeloj regiji.

IZVORI:

Razgovori sa stručnjacima vojne industrije i političkim dužnosnicima BiH u 2002. i 2003. godini.

Mirsad D. ABAZOVIĆ¹

Neorganizirano društvo preduvjet organiziranosti kriminala (prolegomena)

Unorganized Society As A Precondition for Organized Crime (prolegomena)

Organizirani kriminal ne treba poistovjećivati sa kriminalom općenito, budući da je suština u slijedećem: o organiziranom kriminalu možemo govoriti samo onda kada su nositelji kriminalnih radnji i aktivnosti penetrirani u vitalne, institucionalne strukture društva i države, odnosno kada postoji funkcionalna i djelatna veza i sprega nosilaca vlasti i nosilaca kriminalnih radnji. Konkretnije, ne postoji ni najorganiziranija moderna država u kojoj nema kriminala, ali ono što kriminal u takvoj državi diferencira od organiziranog kriminala je što je on, kriminal, uvijek s onu stranu institucija takvih država, što se njegovi nosioci kontinuirano, sistematski i sistemski otkrivaju, prate, proganjaju, sude i smještaju u razne oblike resocijalizirajućih ustanova.

Što je jedna država neorganiziranija, utoliko je kriminal organiziraniji. I tada, najčešće, dolazi do stanja u jednoj državi kada formalno funkcioniraju zvanične državne institucije i institucije vlasti, čak formalno ustavno, a suštinski, u svom vitalnom dijelu funkcioniranja, ponašaju se po diktatu interesne logike i prakse kriminalnih struktura.

U našim uslovima, kriminalne strukture, preko transmitera u strukturama vlasti, projektirano vrše zamjene teza u vrijednosnom sistemu konkretnog društva i konkretne države i na toj osnovi gotovo cjelokupnu društvenu praksu najčešće usmjeravaju u pogrešnom pravcu, dakako pogrešnom sa

¹ Dr. sci., docent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu, katedra za sigurnosne studije

aspekta interesa građana, tako da se kao primarna egzistencijalna pitanja pojavljuju i instaliraju opće kategorije kao što su nacija, vjera, patriotizam, tradicija, povijest, mitos i dr., a izvorno egzistencijalna pitanja, dakle ekonomska, bivaju rezervirana upravo za kriminalizirane strukture i to za kriminalne strukture *per se*, ali i za dio struktura vlasti koje su u simbiotskom odnosu sa ovim prvima.

Ovo već kazano mogao bi biti ram za jedan od portreta Bosne i Hercegovine, kako sa aspekta njenog unutrašnjeg funkcioniranja, tako i sa njene pozicije u regionalnom kontekstu. S aspekta unutrašnjeg funkcioniranja, ili tačnije nefunkcioniranja, Bosnu i Hercegovinu možemo posmatrati kao državni subjekt koji ima svega više od onoga šta i kako bi trebala biti uređena savremena država. Naravno, promatrano iz ugla naše današnje teme. Dakle, u kontekstu teme, može se primijetiti slijedeće:

1. Vlast u Bosni i Hercegovini je organizirana na neshvatljivo asimetričan, nefunkcionalan, odnosno disfunkcionalan način: dva entiteta koji faktički funkcioniraju kao zasebne države; u entitetima opet egzistiraju najmanje po tri nivoa vlasti. To ne bi bio problem kada bi se radilo o modernoj decentralizaciji vlasti, odnosno o funkcionalnoj i uljuđenoj lokalnoj samoupravi. Ali, radi se o organizaciji vlasti koja je klasični lokaletatizam, a koji funkcionira najčešće po principima voluntarizma lokalnih moćnika, koji su opet eksponenti nosilaca stvarne vlasti a koja je situirana u neformalnim grupama stranačkog, uskonacionalnog pa i klerikalnog habitusa.

2. U mnogim institucijama vlasti raznih profila i nivoa, na kompetentnim mjestima nalaze se nekompetentne osobe, koje su daleko od potrebne i neophodne stručnosti, ali su blizu raznim i različitim podobnostima izvanstručne naravi.

3. Policija je brojčano i institucionalno i prekapacitirana i preorganizirana, ali s aspekta funkcionalne učinkovitosti u dobroj mjeri neorganizirana, a k tome materijalno i tehnički neopremljena i nepodržana, a u izvjesnoj mjeri popunjena nestručnim izvršiocima (npr. rudarskim, šumarskim i poljoprivrednim tehničarima i inženjerima -svaka čast tim strukama-, dok diplomirani kriminalisti čame nezaposleni na berzi rada).

4. Obavještajna zajednica, u državnom smislu ne postoji. Postoje obavještajne službe, ali, s aspekta potreba moderne države, tako su organizirane da se ne mogu uklopiti niti u jedan

model savremene države. Zato što takav model ne postoji niti u jednoj državi (naravno, uređenoj državi).

5. Policijske i obavještajne strukture najčešće idu iza događaja, a radi se o tome da trebaju raditi na onemogućavanju ili pravovremenom presijecanju kriminala i nosilaca kriminalnih aktivnosti. A tako će se stanje zadržati sve dok su organizirane, odnosno neorganizirane, i osposobljene, odnosno neosposobljene, onako kako sam već govorio.

6. Ovakvo stanje u Bosni i Hercegovini održava se, uz unutrašnje protivrječnosti, i zbog izvanjskog, različito, ali nedvojbeno uskogrudog utjecaja određenih struktura koje nisu baš bez političke i ekonomske moći. To znači održavanje svakovrsnog nestabiliteta u BiH, ali to istovremeno znači i nestabilitet cijelog regiona. Jer, naprosto, nije moguće postići punu stabilnost u regionu ukoliko je jedan od vitalnih dijelova u bilo kom stepenu nestabilan. A nestabilnost država u jednom regionu je za kriminalce predvoje u osvajanju pune kontrole nad svim društvenim tokovima.

7. No, valja kazati da i u BiH ima valjanih, kvalificirani i osposobljenih ljudskih potencijala koji čine značajne zahvate i napore da se ovakvo stanje kvalitativno pozitivno mijenja. I na nama je, znanstvenim djelatnicima i stručnjacima iz oblasti kriminalistike, kriminologije i uopće državne sigurnosti, da aktivno suportiramo takve zahvate i napore. U tom smislu, uz ostalo, neophodno je, znanstvenošću i strukom, integrirati se u sve strukture demokratske javnosti, pa i educirati tu istu javnost, kako bi ona prepoznala i prepoznavala već spominjane zamjene teza, da bude sposobna razlikovati stvarni, civilizirani odnos vlasti prema interesima građana, od demagoške glorifikacije i homogenizacije na osnovama kvaziinteresa, iza kojih je preraspodjela društvenog kapitala uvijek u korist manjih uskointeresno organiziranih skupina.